

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Willow Creek

Leren van fouten. Van welke?

Opzienbarend is de conclusie van Bill Hybels, dat 'zijn' gemeentegroeimodel op een aantal punten niet het beoogde resultaat haalt.

Allereerst doordat hij dat zo openlijk durft toe te geven.

En vervolgens, omdat zo velen zich hadden vergaapt aan de Willow Creek Community Church. Over heel de wereld kwamen kerkleiders daar inspiratie opdoen. Het gold voor velen als een nieuwe standaard voor gemeente zijn.

kerkelijk leven

B. Luiten ■

In dit nummer

Kerkelijk leven - B. Luiten Willow Creek	161
Meditatief - A.M. de Hullu Knoppen	165
Wandelen met God - B. Luiten Uitverkiezing: onze missionaire roeping	166
Achtergronden - R.R. Roth Onmondigen aan het Heilig Avondmaal	168
Gemeente opbouw - A. Hilbers Koerswijziging zendingswerk CGK	171
Gemeente opbouw - J. Oosterhuis Het Celebrate Recovery programma: een evaluatie (2)	173
Uit de kerken	

Nu worden in Amerika de fouten ingezien. In Nederland wordt daarop divers gereageerd. Ineens valt te lezen, dat echte Willow Creek 'partnerkerken' toch al enige afstand hadden genomen. Jawel. Terwijl vanuit de kritische hoek het 'zie je nu wel' nauwelijks verholten te horen is.

Te midden van al die reacties evenwel mis ik tot nu toe het diepste motief, waar werkelijk de schoen wringt.

En wat wij daarvan kunnen en moeten leren.

Gastvrij

De twee hoofddoelen van Willow Creek zijn: buitenkerkelijken bereiken met het evangelie en hen toerusten om volgeling te worden van Jezus Christus.

Kenmerkend werden de 'kerkdiensten voor zoekers'. Ik heb me daar laten uitleggen, dat de organisatie er bewust voor had gekozen om aan deze zoekers alle voorrang te verlenen. Zij kregen de dienst(en) op de zondag! De leden van de Community Church verschoven hun eigen samenkomsten naar de woensdag.

Hoe gastvrij kun je zijn!

Overigens was die gastvrijheid in alles te merken. Al op het parkeerterrein werden we enthousiast begroet door de helpers die ons

een plekje voor de auto wezen. Iedere medewerker, tot en met de tuinman en het keukenpersoneel toe, kreeg les in meditatie en motivatie, om zijn of haar werk, hoe bescheiden ook, in geloof te doen voor de Heer en de naaste. Zeer indrukwekkend. Tot in details toe was nagedacht over dienstbaarheid met vreugde.

Terecht werd opgemerkt in diverse commentaren de afgelopen tijd, dat we in deze dienstbaarheid en in de gerichtheid op de samenleving de fout vooral *niet* moeten aanwijzen. Integendeel, hier valt veel te leren. Hadden onze kerken die uitstraling maar wat meer...

Te passief

De andere kant werd passiviteit, zo blijkt. Dat was nooit de bedoeling geweest, uiteraard, maar het werd wel het gevolg van de optimale dienstverlening. Wanneer een organisatie een gelikt aanzien krijgt, kijken steeds meer mensen daartegen op. Het wordt het resultaat van enkelen, van anderen, waardoor de massa zich laat bedienen.

Dat ging ook gelden voor de kerkdiensten. De zoekers werden onthaald op een geweldige presentatie, muziek en toneelstukjes. In het nieuwe mega kerk-

waar knelt de schoen nu echt?

gebouw konden 5000 mensen tegelijk als publiek neerstrijken en zich laten bezighouden. In dat kader kwam de bijbelse boodschap tot hen, wel heel toegankelijk gebracht.

W.F. Houtman merkt in het *Nederlands Dagblad* terecht op: 'Maar daardoor verandert het karakter van een kerkdienst. Van een gemeente die het onderricht van de apostelen volgt, gemeenschap vormt, het brood breekt en bidt (Handelingen 2) wordt het een evenement dat een publiek moet boeien en overtuigen. Hoe professioneler programma en presentatie, hoe meer kerkgangers van deelnemer consument worden' (ND zaterdag 10 november 2007, pag.1).

Helemaal mee eens. Hoe meer je mikt op een groter publiek, des te meer vergroot je de passiviteit, doordat mensen ervaren toeschouwer te zijn. Je zult steeds meer uit de kast moeten halen om al die mensen te boeien. En de ervaring dat men in de samenkomst de belofte van trouw aflegt, aan God en aan elkaar, verdwijnt al helemaal.

Maar toch, als het zo wordt gezegd, is de kritiek m.i. ook te onbeschermd. Ze laat ruimte voor de gedachte, dat al dat 'gedoe met de erediensten' nooit had moeten beginnen. Dat Willow Creek te hoog of te ver gegrepen zou hebben met haar verregaande betrokkenheid op de niet-christenen. Dat een kerk dat niet zou moeten willen. Enzovoorts.

Want die geluiden zijn óók te horen. Mensen die liefst wat terughoudend zijn naar de buitenwereld toe, kunnen het falen van Willow Creek zomaar als een groot eigen gelijk naar zich toehalen.

Wat geheel ten onrechte zou zijn.

Want waar knelt de schoen nu *echt*?

Wat is nu de ware oorzaak, dat *het discipelschap* op

die manier niet op gang komt?

De cruciale fout

Waar alles om draait is: *genade van God*.

Dat Hij ons in Jezus Christus eeuwig leven geeft. Als een geschenk, helemaal. Omdat niemand het kan verdienen.¹

Wij zijn uitverkoren om onze naasten dit geschenk aan te bieden (1Ptr. 2:9).

Het is van levensbelang (voor onze naaste en voor onszelf) om met deze verkiezing *ernst* te maken. Om onze naaste te zien met de liefde van God, en met hem te spreken over het eeuwige leven.

Dan neem je hem mee naar de kerk. En je doet er alles aan om gastvrij te zijn. Om drempels in taal en presentatie te verwijderen. Om heel gewoon en levensecht het welkom van 'genade en vrede' te laten voelen. En te laten ervaren dat het evangelie eigentijds is, specifiek en relevant.

Dat kan in woorden, in muziek en in alles.

Uitstekend, prima, zo is Gods bedoeling.

Maar dan komt de cruciale fout, als je vervolgens als christen niet gewoon naast de zoeker gaat zitten. Als je tegen hem zegt: 'dit is nu een dienst voor jou, eigenlijk niet voor mij.'

Op dat punt schiet dan de gastvrijheid door. En je breekt alles af wat je wilde opbouwen.

'Dit is meer voor jou, minder voor mij. Mijn dienst komt woensdag.'

Maar wat heeft die zoeker daar dan op zondag te zoeken?

Gaat het daar dan niet over Gods genade?

Ja, natuurlijk wel.

Maar waarom is het dan niet net zo goed voor jezelf??!

Heb je dan niet precies dezelfde genade nodig?!

Of ben je zelf dan al stations verder...?

Vrijspraak vandaag

Op dat punt spitste onze kritiek zich toe, toen we als gezelschap waren kennismaken in Willow Creek.

Eerst waren we helemaal plat gegaan onder de overweldigende dienstbaarheid, waarmee we werden onthaald. En de organisatie, de stroomlijning, allemaal voor God. De hele dag hoorden en zagen we niets anders. Zeer indrukwekkend.

Totdat het begon te knagen.

Iemand zei: 'ik hoor voortdurend wat wij voor God doen, maar zo weinig wat Hij voor ons doet.'

Dat was het precies.

Niet dat genade werd ontkend. Uiteraard niet, gelukkig. Maar de bekering lag wel vooral in het verleden. Het ontvangen van vergeving was niet meer *de dagelijkse actualiteit*, waardoor het leven met God vanuit de hemel werd mogelijk gemaakt.

Eigenlijk wel kenmerkend voor evangelische kringen. Jezus wordt daar voluit beleden, God zij dank. Maar ook in de sfeer van: 'we hebben Hem aangenoemen', nu is vooral belangrijk hoe ver je komt door de heilige Geest.

Genade wordt meer ervaren als een geschenk in het verleden, niet zozeer als vrijspraak vandaag. De zoeker heeft die nog nodig, de gevorderde christen loopt erbij weg. Laagdrempeligheid wordt als een geschenk voor de ander, want ik ben verder. Hij

komt zondag, ik wacht op de woensdag.
 Hier vliegt alles uit de bocht.
Hier strandt discipelschap.
Van wie eigenlijk?

Geen twee niveau's van genade

Gesteld wordt, dat de *nieuwkomer* niet aan het ware discipelschap toekomt wanneer het evangelie vooral lichtvoetig wordt gepresenteerd. Gelardeerd met heel veel illustraties en succesverhalen van anderen. Dat is een duidelijk punt.

Ook wordt in een vorm van entertainment te weinig van de hoorder gevraagd. Dat is een tweede punt. Uiteindelijk zal ook de 'zoeker' immers ronduit moeten horen, dat genade alles geeft én alles vraagt in een volkomen overgave aan Jezus Christus. Allemaal waar.

Maar het derde punt dat ik naar voren willen brengen is: wat is dat voor een kerk, waar de ervaren kerkgan-
ger een ander niveau van genade voorgeschoteld wil hebben? Is men dan de fase van blind, arm en naakt voorbij? Heeft men zich geestelijk zo verrijkt, dat er een afstand wordt gevoeld tot wat de zoeker nodig heeft?

Men leze hierover 1Kor. 4:6-13.

Juist op dit punt heeft de *Redeemer Church* in New York (Manhattan) ingrijpende kritiek op Willow Creek. Er zijn geen twee niveau's van genade. Wat de zoekers nodig hebben om van te leven, heb je zelf ook nodig. Dat heeft ieder nodig die waarlijk *discipel van Jezus Christus* wil zijn.

Indertijd hebben we daar veel van geleerd. En in Nederland onze conclusies getrokken. Wie je ook uitnodigt tot de erediensten, we geven ze geen afzonderlijke 'diensten voor zoekers'. Het kan prima zijn om van tijd tot tijd je extra in te spannen in taal en vormgeving om buitenstaanders te bereiken met het heil. Maar dan altijd zó, dat het een eredienst van héél de gemeente blijft.

Hierin zijn we Willow Creek dus bewust niet gevolgd.

Wat niet zonder slag of stoot is gegaan, maar intern de nodige discussie heeft opgeleverd. Want ook onder ons is het standpunt verdedigd, dat onderscheid toch wél te maken. 'Een eredienst op het niveau van gasten is prima, maar gebruik daar niet onze eigen diensten voor.' Jawel! Zo wordt dat gezegd en verdedigd. 'Geef ze hun eigen dienst 's avonds, naast die van ons overdag.' Ik heb meege-
 maakt dat dat als voorstel werd ingediend. *Precies de fout van Willow Creek.*

Iets dergelijks was ook aan de hand met het ontstaan van jeugdkerken. Prima dat de jeugd haar aandacht krijgt in de erediensten! Maar er waren voorgangers die dachten, dat het dan extra diensten moesten zijn, *alleen* voor jongeren. Het niveau van de jeugd zou niet passen in een gereformeerde kerkdienst. Anderzijds waren gemeenteleden het *op hun manier* daarmee eens: geen gedoe met onze 'eigen' diensten! (Hoezo 'eigen?')

Totdat blijkt dat het *om dezelfde genade* gaat, die bovendien de kracht heeft om alle generaties te verenigen. Dat is juist het wonder van de kerk van Jezus Christus.

Vriendendienst

Onder ons raakt de aanduiding 'vriendendienst' steeds wijder verbreid. Als aanduiding voor een 'dienst met gasten', of zo men wil een 'open dienst'. Toch geeft de naam 'vriendendienst' beter aan, waar het om gaat. Het is niet alleen een 'open' dienst, waar ieder welkom is. Want dan blijft de vraag in het midden: hoe krijg je de buitenstaander naar binnen? De bedoeling is juist, dat je je vrienden uitnodigt om met je mee te gaan, dat je *zelf* hun gids bent, dat je met hen meegaat en naast hen gaat zitten. Dan kun je af en toe wat uitleggen, verduidelijken of opzoeken voor

eredienst van héél de gemeente

ze. Vervolgens ben je dan ook zelf de eerste voor de nazorg, het verdergaande gesprek.

Een 'open dienst' klinkt passief. Alsof je een toeschouwer kunt zijn, die vanaf z'n kerkstoel mag kijken wie er allemaal binnenkomen. Als ze al komen. Terwijl het juist gaat om je ultieme dienst, die je aan je vrienden kunt bewijzen. Breng hen in contact met de Heer! *Breng hen in het feest van de genade!*

Welke genade?

Dat je geheel *vrij* bent van iedere verplichting, om toch het eeuwige leven te mogen ontvangen!

De Heer wil uitdrukkelijk, dat je geen enkele betaling meeneemt.

Niet in geld, niet in goede werken.

Want er is betaald.

Je komt niet als een voornaam persoon, met je status, je dure auto, in je mooie pak. Ja, kom wel verzorgd. Maar voor God ben je arm en naakt, je hebt niets aan te bieden, niets om je zonden te bedekken.

Niet de rechtvaardige wordt gerechtvaardigd, maar de zondaar.

Als verloren zonen en dochters worden wij ontvangen. Vader begroet ons met intense liefde. Juist als we onze verlorenheid beseffen, ontdekken wie Hij voor ons is. Wie zegt: 'ik ben het niet waard om uw zoon te zijn', mag ontdekken dat Vaders liefde veel dieper gaat dan wat het eigen hart ons ingeeft. Wie meent: 'ik heb van de week toch als uw zoon geleefd', moet evenzo *diezelfde liefde* van Vader leren kennen. Anders vergist hij zich enorm in het oordeel over zichzelf, waardoor zijn blindheid blijft (Opb. 3:14-22). In Jezus Christus, die werd als wij en zodoende niets overhield, is onze enige weg tot God.

De weg die *nooit anders* wordt, al heb je al jarenlang daarop gewandeld.

Elke discipel volgt deze zelfde Heer.

Rijk en vrij in Hem, en in Hem alleen.

Ander discipelschap bestaat niet.

Niemand heeft een streepje voor.

We lopen naast elkaar, we zitten naast elkaar, we eten samen van hetzelfde brood en drinken uit dezelfde beker.

Ja, God heeft er zelfs plezier in, om wie in de wereld niet in tel is, in zijn gemeente te brengen. Als een les in genade voor iedereen, naar buiten toe én naar binnen toe.

Wie zal daarbij weglopen?

Een discipel kent de vreugde van zijn Heer

Hierin ligt wat mij betreft de blijvende les. Ooit begon Willow Creek heel simpel. Een dominee nodigde de opgeschoten jongeren van zijn gemeente uit, die hij 's zondags zo vaak miste of zag hangen op de achterste bank. Hij vroeg hen, wat er moest veranderen om een kerk ook voor jongeren te zijn. Of ze hem daarbij wilden helpen. En als dat zou lukken, of ze dan ook hun vrienden zouden vragen om te komen.

Dat was gesproken naar hun hart! Ze werden enthousiast. Eindelijk werd hun wat gevraagd, konden ze meedoen. Konden ze hun vrienden uitnodigen naar een eredienst, die zij zelf ook mooi vonden. Waarvoor ze zich niet hoefden te schamen vanwege allerlei stijfheid, afstandelijkheid en ouderwets taalgebruik. In korte tijd werd de kerkzaal te klein. En de vreugde was groot, in hemel en op aarde, om zoveel verloren kinderen die het Vaderhuis weer wisten te vinden.

Uiteindelijk is de *Willow Creek Community Church* doorgeschoten in haar eigen gastvrijheid en dienstbaarheid. Dat leren we dan. Maar het principe was niet verkeerd, integendeel. Wij belijden dat de Heer zijn gemeente vergadert door zijn Geest en Woord. Maar terwijl we dat met overtuiging verdedigen, kunnen we net zo gemakkelijk vergeten dat die Geest onszelf tot een middel maakt om onze naaste te bereiken. En dat het Woord ons is toevertrouwd om het door te geven aan onze medemens. *Zó vergadert de Heer zijn gemeente*. Door u, door jou en door mij. Dat hebben ze in Willow Creek heel goed begrepen!

persbericht

Bond van Gereformeerde Jongerenverenigingen

De BGJ is erop gericht jongeren (16+) te helpen hun persoonlijk geloof te versterken. We doen dit bijvoorbeeld door het uitgeven van voorstudiemateriaal voor jeugdverenigingen en het adviseren van verenigingsleiders. Bovendien organiseren we voor en met jongeren activiteiten ter versterking van het onderlinge contact.

Word donateur vanaf € 30,-

Draagt u ons werk ook een warm hart toe? Voor minimaal € 30,- per jaar kunt u onze activiteiten financieel steunen. Als donateur ontvangt u vijf maal per jaar het blad *Stimulans* én de nieuwe bijbelstudieboekjes, die worden uitgegeven door de BGJ.

De dringende vraag is daarom, in Amerika en in Nederland en in de hele wereld: *hoe zijn wij kerk ook voor je buurman, je collega, jouw vriend, je studiegenoot, enz.?*

Als je hem uitnodigt, en hij zou komen, wat zou dat met hem doen? Ga naast hem zitten, dan weet je het. Wees zijn gids. Leer hem wandelen, naast jou, achter Jezus aan.

En als je hem *niet* uitnodigt, waarom eigenlijk niet? Vanwege je eigen onvrede, omdat je je zelf niet thuis voelt in de kerk? Wat wil je daar aan doen dan? Of omdat je je naaste al afgeschreven hebt...? Maar ook hij is iemand, die van God het leven ontvangt Een verloren zoon wellicht, of een mens die diep gezonken is, maar in ieder geval toch iemand naar wie Gods hart uitgaat! Het enige wat hij moet doen, is terugkomen om te ontdekken wie zijn Vader is. *Ga jij hem dat vertellen?* En als Vader een feest begint met hem, doe je dan mee? Is dat je niveau van genade, van denken, van verlangen, van spreken, van doen? Of heb je daar in je hart toch eigenlijk heel veel moeite mee?

Een echte discipel kent de diepe vreugde van zijn Heer.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

noot:

1. Zie mijn *Wandelen met God* van vorige week.

!Actie! geldig tot 31 januari 2008

De BGJ geeft bijbelstudieboekjes uit. Onlangs verscheen *Ken jij die Kerk?*. Er blijkt veel vraag naar dit nieuwe boekje te zijn. Als u nu een exemplaar bestelt plus een ander boekje, krijgt u een korting van € 5,-! Een lijst met boekjes vindt u op www.bgj.nl.

Voor opgave en bestellingen: administratie@bgj.nl of 06-46793159, zie voor meer informatie www.bgj.nl.

Knoppen

“Kijk naar de vijgenboom en al de andere bomen. Als je ziet dat ze uitlopen, weet je dat de zomer in aantocht is. Zo moeten jullie ook weten, wanneer je die dingen ziet gebeuren, dat het koninkrijk van God nabij is.” (Lucas 21:29-31)

A.M. de Hullu ■

Zondagmorgen

Zondagmorgen onderweg naar de kerk. In een grote voortuin, tussen kale struiken staat er één volop in bloei. Spetterend leven tussen dode takken. Terwijl de winter nog niet eens begonnen is, voel ik in gedachten al even de voorjaarszon en de zomer die er op volgt.

In de winter zie je vooral kale takken. Maar als je goed kijkt, zie je op den duur dat die takken zachter worden. Knoppen beginnen klein, maar zwellen op en beginnen een beetje groen te kleuren. Bij de eerste bomen en struiken begint dat al vroeg in de winter.

Al een stukje zomer

Jezus gebruikt dit beeld als zijn leerlingen vragen naar zijn terugkomst. Wanneer zal het zo ver zijn? Hij wijst niet op een datum op de kalender. Maar zoals je aan de uitlopende bomen kunt merken dat de zomer dichterbij komt, zo moet je op de voortekenen van het komende koninkrijk letten. Je kunt dan letten op de alarmsignalen waar Johannes in de Openbaring van spreekt: plagen en rampen. Maar de dingen die gebeuren - waar Jezus het over heeft - zijn niet alleen oorlog en vervolging, maar ook het wereldwijde getuigenis van Jezus en de bescherming van de getuigen. Denk bij het beeld van de vijgenboom ook aan deze dingen. In de uitbottende takken heb je al een stukje zomer in handen: een beginnetje van de zoete vijgen die je eet onder de stralende zon.

Advent

Zo was het voor de eerste komst van de Here. Jesaja spreekt over een Knecht van de Heer die heil zal brengen voor Israël en de andere volken. En er begint iets door te breken. De ballingschap zorgt er voor dat er onder veel landen joodse gemeenschappen ontstaan. Oude grenzen worden

doorbroken. Zacharia tekent de terugkeer van de ballingen als een begin van een wereldgemeenschap rond Jeruzalem. “Als die tijd is gekomen zullen tien mannen uit verschillende talen een Joodse man bij de slip van zijn mantel grijpen met de woorden: Wij willen ons bij u aansluiten, want we hebben gehoord dat God bij u is.” Kleine knoppen, die de voorbode zijn van de zomervruchten. Je moet er wel oog voor hebben.

Ontdekken

Zo is het ook nu. Wie oppervlakkig kijkt, ziet misschien alleen maar kale taken. Wat zie je nu van het naderende koninkrijk? Wie beter kijkt, ziet dode taken zacht worden en tot leven komen. Wie het wil zien ziet volop groei en beweging. Het is voor mij verleidelijk om een bladzijde vol te schrijven met voorbeelden. Maar je moet het juist zelf ontdekken. Toch wil ik wel een paar dingen zeggen. Merk op dat er leven komt waar de dood was. De verwondering daarover mag nog wel veel groter zijn. Dit is de wedergeboorte, die voorbode is van de ‘wedergeboorte’ waarmee Jezus de komende wereld aanduidt. Let op het kleine, wat je kunt zien omdat het onder je ogen gebeurt, in je eigen leven en je eigen omgeving. Maar let ook op Gods wereldwijde werk, waarin hij stug doorgaat de beloften van de oude profeten te vervullen.

Zondagmorgen

Zondagmorgen onderweg naar de kerk. Mijn kerkgang, de samengekomen gemeente, de preek over mijn verlosser, het zijn allemaal voorboden van het naderende koninkrijk. De zomer staat voor de deur.

Ds. Harrie de Hullu is predikant van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid.

Uitverkiezing: onze missionaire roeping

wandelen met God

Ben je uitverkoren? We vinden het vaak een lastig onderwerp. Vooral jongeren kunnen soms diep twijfelen: hoe weet ik dat nou zeker? En ook kan het weerstand oproepen: hoe kan ik aanvaarden dat God mij kiest en die ander niet! De Bijbel maakt daar helemaal geen probleem van, maar spreekt erover met blijdschap en zekerheid. En laat een andere kant zien: uitgekozen zijn als voorrecht.

K. van den Geest ■

Israël uitgekozen

Israël was Gods uitverkoren volk. Bij de Sinaï zegt God: jullie zijn mijn kostbaarste bezit, kostbaarder dan alle andere volken (want de hele aarde is van Mij)! Jullie zijn koningen en priesters, een heilig volk (Ex. 19:5 en 6). God is de God van hemel en aarde, Koning over de hele wereld. Waarom houdt Hij zich in het Oude Testament dan met maar één volk bezig? Waarom dat smalle spoortje. Is dit nu niet waar we zo vaak moeite mee hebben als het om uitverkiezing gaat: zij wel, al die anderen niet? Maar direct er achteraan zegt God: want heel de aarde behoort Mij toe. Hij is de Heer van

Daar ging het Hem om: dat de Egyptenaren (en alle volken) zouden zien wie God de HEER is. Een God met wie niet te spotten valt, de enige echte en ware. Farao kon niet tegen deze God op. In wanhoop riepen de Egyptenaren ten slotte: we willen jullie nooit meer zien! En toen Farao toch weer met zijn leger achter hen aanjoeg, had God opnieuw gezegd: nu zullen de Egyptenaren *weten wie Ik ben* (Ex. 14:18)! En alle volken kwamen onder de indruk. Het nieuws ging voor Israël uit, de Kanaänieten en andere volken vreesden die God (Joz. 2).

Dat is Israëls uitverkiezing: het is hun taak Gods naam bekend te maken, zodat iedereen weet wie Hij is. Die bedoeling kom je vaker tegen. Zo wordt in Deut. 26 gezegd: jullie zijn mijn kostbaar bezit in de wereld. En daar wordt er aan toegevoegd: alle volken zullen jullie zien zodat je lof, eer en roem zult krijgen. Israël, jullie worden wereldberoemd! Maar via hen wil God zelf beroemd worden in de wereld en door alle mensen als God erkend worden.

Werkt God in het Oude Testament via een smalspoor? Met alleen maar oog voor één volk(je)? Verliest Hij de wereld die Hij schiep uit het oog? Laat Hij al die eeuwen de overgrote massa van de mensen links liggen? God kiest Israël uit, maar het heeft niets van 'wij wel, jullie niet'. Het gaat niet om 'wij wel, zij niet', die uitverkiezing is een roeping: "laat al de volkeren verstaan de wonderen die Hij heeft gedaan"!

Een heilig volk

Nu zegt God in Ex. 19: jullie zijn mijn kostbaarste bezit, *als* je je aan mijn verbond houdt. Prachtige namen krijg je dan: koninkrijk van priesters, heilig volk. Daarvan hoor je de weerklank, als God zijn wetten geeft. Telkens hoor je in Leviticus dat refrein: wees heilig, want Ik ben heilig. Uitverkoren zijn is geen luizenle-

Israëls uitverkiezing: het is hun taak Gods naam bekend te maken

alle volken. En in die wereld is Israël zijn kostbaarste bezit. Zoals bij een koning die macht heeft over een land. Alles is van hem, maar in zijn paleis heeft hij schatkamers met zijn persoonlijke rijkdommen: kunstschaten waarmee hij pronkt als hij bevriende koningen ontvangt. En dat is precies wat God wil met zijn volk: ermee pronken in de wereld!

In Ex. 19 zegt Hij dan ook tegen Israël: jullie hebben gezien hoe Ik ben opgetreden tegen Egypte. Dus: jullie waren er getuige van! Jullie kunnen in de wereld vertellen wat Ik heb gedaan. En ook kunnen de mensen aan dit volk zien hoe groot Hij is. Hoe Hij Farao beval: laat mijn volk gaan. En toen die zei: wie is die God, dat Hij mij denkt te kunnen dwingen, zei God tegen Mozes: wacht maar, Ik zal Farao op de knieën krijgen, en *heel Egypte zal beseffen wie Ik ben*, de HEER, de God van de hele wereld (Ex. 7:5)!

ventje: Gods volk moet heilig zijn. Heilig zijn is allereerst een geschenk: iets wat God je gééft. Door je uit te kiezen als zijn kostbaarste bezit: *van Hem, voor Hem*, zijn bruid. Bijzonder en uniek: horend bij een unieke God. Die met niets en niemand te vergelijken is, totaal anders dan alles en iedereen.

Maar dat is dan ook een hele opdracht: als God zo heel erg anders is, dan is ook zijn volk heel erg anders. Herkenbaar in de wereld: opvallend, een buitenbeentje. Als je bij de heilige God hoort, dan ben jij ook een koning, een heilige priester. Israël ontving speciale priesters. En die moesten vóórdát ze ook maar één offer mochten brengen zich uitvoerig wassen en reinigen. Priesters moeten witte kleren aan hebben, zuiver zijn ook van binnen. Een heel voorrecht om dienst te doen in Gods heiligdom. Maar het vraagt wel dat je eerst zelf heilig en zuiver bent.

Bij God horen, dat is aan je te zien. De wereld kijkt naar je, *en dat is nu juist precies wat God wil*. Jij bent zijn aanbevelingsbrief. God zegt tegen de mensen: kijk naar hem, kijk naar haar, zij horen bij mij! En hoe doen wij dat? In Ex. 19 zegt God: houd je aan mijn verbond. Dat is: dat we zijn liefde beantwoorden. Dat is iets van je hart, een keus. En vanuit die keus leven. Anders leven: je valt op, bent *opvallend* anders, je trekt de aandacht.

Wat brengt Gods volk van die hoge roeping terecht? Ja, wat bracht Israël er van terecht? Het liep er tenslotte op uit, dat ze werden weggevoerd in ballingschap, om hun afgodische leven! Heel de wereld sprak er schande van: is dát het volk van die God?! Een blaam die de naam van God trof: is dat nu de God van dat volk?!

Neemt God zo niet een enorm risico? Door met Israël de wereld te laten zien hoe heilig en goed Hij is? Is dat, zou je zeggen, een verstandige zendingsstrategie? Gods volk, Gods kerk, ze hebben door en door menselijke trekken, wat zie je er in van God? Toch zal Hij afmaken wat zijn hand begon. Zijn naam zal dwars door menselijk falen heen groot worden in de wereld. En (Hebr. 11), Hij heeft zich niet geschaamd hun God te heten. Wat een genade!

Om zijn grote daden te verkondigen

Uitverkiezing is dus geen smalspoor. Toen God Abram riep, ging het Hem ook niet om die ene man en het volk dat uit hem zou voortkomen. Hij zei juist: *via jou zullen alle volken van de wereld zegen ontvangen* (Gen. 12:3). God wil alle mensen en volken bereiken. En dat doet Hij door dat ene volk. Net als de priesters in de tempel moeten zij God vertegenwoordigen. Zoals de priesters mensen tot God

brachten en God naar de mensen, is dat de roeping van dat hele volk van priesters.

En zo brengt God zijn zegen en liefde de wereld in. Via Israël, via de Messias van Israël, Jezus Christus. Via Hem horen we als gelovigen van het Nieuwe Testament bij dat oude volk van God. Gevoegd bij Israël, samen een nieuw volk van en voor God. Samen met Gods volk van toen gebouwd op de levende steen Christus, de hoeksteen (1 Petr. 2). Daar horen we die woorden opnieuw: *u bent een uitverkoren geslacht, koninkrijk van priesters!* Uitverkoren óm priesters te zijn, die Gods zegen in de wereld verspreiden. Een heilige natie ook: een volk waaraan iedereen kan zien, jij hoort bij de heilige God! De schat die 'God zich verworven heeft'. Waarin je hoort wat het Hem kostte: het leven van zijn Zoon. Voor dit volk had Hij alles over. Maar dan verwacht Hij er ook veel van: *"om de grote daden te verkondigen van hem die u uit de duisternis heeft geroepen tot zijn wonderbaarlijke licht"*!

Dat is dus Gods doel met die uitverkiezing. Dan sta je voor een hele opdracht: je mag Gods kind, Gods volk *in de wereld* zijn. Zijn roem verspreiden. Uitverkiezing is geen akelig onder-

als God zo heel erg anders is, dan is ook zijn volk heel erg anders

werp, wel een hele positie, jouw roeping in de wereld. Gods uitverkoren volk: voor Israël werd dat een soort exclusief voorrecht. Zelfs de apostelen wilden Gods liefde eerst voor zichzelf houden: 'eigen volk alleen' (Hand. 11:1-3)! Wij kunnen daar soms ook iets van hebben: in de kerk zit je goed. Maar God wil bekend worden bij iedereen! Ons wil hij daarvoor gebruiken, als zijn getuigen. Die zijn liefde zelf hebben gezien! Verkiezing is jouw roeping in de wereld, onze missie!

Ds. Klaas van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hengelo.

Onmondigen aan het Heilig Avondmaal?(1)

In december 2006 is aan alle kerken een brochure gestuurd door het deputaatschap Depin (deputaatschap integratie van mensen met een handicap). Deze brochure handelt over de vraag of ernstig verstandelijk gehandicapten aan het avondmaal mogen deelnemen.¹ Fraai uitgegeven, leesbaar, met een overtuigende toonzetting. Vragen die bij lezing opkomen worden gesteld en beantwoord. En de conclusie is helder: mensen met een ernstige verstandelijke handicap horen aan het avondmaal.

R.R. Roth ■

Kern

Ik ben blij met dit stuk. Omdat een belangrijke groep leden van de gemeente een ruime plek aangewezen krijgt aan de tafel van de Heer. Gebroken leven aan tafel bij de Heer: daar haalt iedere avondmaalsganger zich aan op. Gek eigenlijk dat we daarover moesten nadenken. Toch ook weer niet zo gek, als je bedenkt wat

gebroken leven aan tafel bij de Heer: daar haalt iedere avondmaalsganger zich aan op

in onze kerken het argument is om aan tafel te mogen. Je moet je geloof kunnen belijden. De tafel van de Heer is immers een belijdenismaaltijd. Geloof wordt zichtbaar, moet ook zichtbaar worden, in de avondmaalsganger. Dat leren we al eeuwen aan de hand van I Korinte 11:27,28. Maar Depin maakt samen met Dit Koningskind een andere keuze in exegese, waardoor er ruimte komt voor onze broer en zus met een ernstige verstandelijke beperking.

Route

Ik wil in een drietal artikelen stilstaan bij de brochure van Depin. In dit eerste artikel geef ik een samenvatting van de denklijn van Depin. Ik doe dat vrij uitgebreid omdat niet elke lezer over de betreffende brochure beschikken zal. In een tweede artikel analyseer ik de argumentatie. Het laatste artikel gebruik ik voor het maken van een aantal (kritische) notities.

Samenvatting

Depin heeft als taak mensen met een handicap te integreren in de gemeente. Ook zij behoren een eigen plek in te nemen in de gemeente van de Here Jezus. Niet dat iedereen in de gemeente hetzelfde moet kunnen. Maar juist dat gegeven stelt soms voor vragen. Bijvoorbeeld over het aangaan aan het Heilig Avondmaal. Als je verstandelijke beperking nu zodanig is dat je geen belijdenis van je geloof kunt afleggen, mag je dan wel of niet aan het Heilig Avondmaal? Dat is de vraag waarmee Depin bezig is geweest. In negen korte paragrafen zet de studiegcommissie van Depin en Dit Koningskind haar gedachten uiteen.

In het verleden (brochure 2.1) zijn mensen met een verstandelijke beperking niet altijd toegelaten aan het avondmaal. Waar dat wel gebeurde, werd I Korinte 11 naar voren geschoven. Je moet toch wel het lichaam van Christus onderscheiden, en je moet jezelf beproeven. Artikel 60 KO spreekt al even duidelijke taal. De nieuwe vraag (2.2) die Depin stelt, is deze: als je nu niet kunt komen tot zelfstandig belijden, mag je dan misschien toch aan? Dat deze vraag nu gesteld wordt, hangt samen met het feit dat mensen met een handicap vroeger minder zichtbaar in kerk en samenleving aanwezig waren. De aandacht voor deze broers en zussen is nu merkbaar groter. Maar een nieuwe vraag betekent ook nieuw nadenken, omdat literatuur uit het verleden niet voorhanden is.

De vraag die Depin zich stelt, komt niet bij de verstandelijk gehandicapte zelf vandaan, maar uit de omgeving van deze broers en zussen in Christus. Depin denkt dus niet vanuit de behoefte van de doelgroep, maar vanuit de behoefte van de omstanders, de gemeente. 'Willen wij hen missen? Of doen we onszelf en de viering van het avondmaal tekort door het

gewoon te vinden dat zij geen plaats ontvangen aan de tafel?’

Depin constateert dat we voor de toelating tot het avondmaal niet veel schriftgegevens tot onze beschikking hebben. I Korinte 10 en 11 geven aanleiding om te denken aan cognitieve en ethische aspecten bij het formuleren voor toelatingscriteria. Maar volgens Depin valt er wel wat af te dingen op het gebruik van juist deze Schriftgegevens voor de vraag die hen bezig houdt (2.3). Depin brengt de situatie waarin Paulus deze woorden schrijft in rekening. Er wordt in Korinte op onzorgvuldige wijze avondmaal gevierd. Rijken eten zich vol, en hongerigen blijven hol. Hier is geen echte gemeenschap. De rijken hier zijn zondaren en Paulus vraagt om zelfbeproeving en het onderscheiden van het lichaam van Christus. Deze zondaren worden gemaand zich te richten op Jezus, en zich te bekeren. Broers en zussen met een ernstige verstandelijke handicap vallen niet samen met deze rijken die zich bij Christus vandaan bewegen.

Wie denkt dat de situatie te Korinte alleen maar betrokken kan worden op wantoestanden, krijgt ongelijk van Depin. Nee, Paulus benadrukt het gedachtenismotief van het avondmaal vanuit de instelling door Jezus. De Here legde daar zoveel nadruk op, dat elke viering een verkondiging van de dood van de Here is. Daarom is vers 28 zo algemeen: laat iedereen zichzelf eerst toetsen voordat hij eet en drinkt. Daarom moet een avondmaalsganger zich op meer beproeven dan op zijn of haar omgang met de rest van de gemeente tijdens de viering. ‘...het spreekt over alle manieren waarop door de viering van het avondmaal de naam van God ijdel gebruikt wordt. Wie aan het avondmaal deelneemt, moet daarom belijdenis van zijn geloof kunnen afleggen. Want het avondmaal is een belijdenis van het geloof. En als je avondmaal viert, terwijl je geen belijdenis kunt afleggen, dan vier je het onwaardig, en wordt de naam van de Here ontheiligd.’ Hiermee wordt niet gesteld dat avondmaal viert een kwestie is van veel weten, maar je geloof belijden wordt wel als voorwaarde gesteld.

In het vervolg (2.4) vraagt Depin aandacht voor een exegetische kwestie. I Korinte 11:26 spreekt over ‘verkondigen’. Wordt daar nu ‘verkondigen als bevel’ (met woorden dus) mee bedoeld of ‘verkondigen als constatering’ (middels het viert)? Beide lezingen zijn mogelijk. Verkondigen als *bevel* heeft deze betekenis voor de avondmaalsganger: wie avondmaal viert, wordt gedrongen van de dood van Christus te *spreken*. Verkondigen als *constatering* heeft deze betekenis voor de avondmaalsganger: wie avondmaal viert, verkondigt door *het gebruik van het sacrament als zodanig*. ‘De viering als zodanig is niet alleen een individueel passief eten en drinken, maar ook een gemeenschappelijk actief beleven van de belofte dat we gered zijn van de

macht van de dood en allen die aan het avondmaal deelnemen zijn daarbij verkondigers.’ Depin erkent dat de optie ‘verkondigen als bevel’ (met woorden) de beste papieren heeft. Aangezien in het Nieuwe Testament het woord ‘verkondigen’ altijd gebruikt wordt voor het met woorden bekend maken van de boodschap van het heil. Toch vragen zij aandacht ‘voor de

horen zij er daarom bij die voorproef niet helemaal bij?

2^e optie: de viering is nemen en delen, en allen die aan het avondmaal deelnemen zijn daarbij verkondigers. Daarbij zouden we willen verwijzen naar woorden uit Psalm 8 vers 3: uit de mond van kinderen en zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest, uw tegenstanders ten spijt, om vijand en wraakgierige te doen verstommen.’

Depin kiest deze exegese om duidelijk te maken dat ook de mensen die zichzelf nooit zullen kunnen beproeven aan kunnen gaan. ‘Hun afhankelijkheid en tevredenheid kan wel degelijk een verkondiging zonder woorden zijn. Ontwapenend. Beschamend leerzaam voor mensen met (veel) meer verstandelijke vermogens die aan genade zo vaak niet genoeg hebben. Zien we in hen niet veel van wat de Here Jezus bedoelt met dat je moet worden als een kind? Juist bij hen zie je: je komt *aan tafel* in afhankelijkheid, zonder iets in te brengen.’ En ook al is de zelfbeproeving belangrijk bij het avondmaal, toch moet ook de lijn van het avondmaal naar de bruiloft van het Lam worden gehonoreerd. Dan drinkt Christus de wijn nieuw met ons. ‘Aan het avondmaal geniet je een voorsmaak van de overvloed van vreugde die Hij beloofd heeft. Daar zijn alle tranen afgewist.’ Nu komen we in al onze gebrokenheid. Iemand met een verstandelijke beperking beseft die gebrokenheid zelfs niet, zo gebroken kan het leven hier zijn. Maar in het koninkrijk zijn we de gebrokenheid voorbij. ‘Horen zij er daarom bij die voorproef niet helemaal bij?’ Met deze vraag sluit Depin 2.4 af.

Depin vraagt vervolgens aandacht voor verschillende talen van geloof (2.5). I Korinte 11 brengt met zich mee dat de zaken nogal cognitief en ethisch worden benaderd bij de toelating tot het avondmaal. Ook ten aanzien van mensen met een beperking. Depin vraagt aandacht voor de mogelijk te beperkte benadering. In 2.4 is al aandacht gevraagd voor de betekenis van ‘verkondigen’ met een verwijzing naar psalm 8. Daarbij leer je bij omgang met mensen die een verstandelijke beperking hebben, dat communicatie een zaak van vele talen is. In onderscheid van onderwijs aan kinderen zonder verstandelijke beperking, is het bijvoorbeeld heel normaal dat mensen met een verstandelijke beperking leren door aanraking.

Juist het avondmaal geeft de *ervaring* in de kerk er helemaal bij te horen. 'Allerlei aspecten van het avondmaal ontgaan je. Maar dat wezenlijke van 'bij de Here horen', wordt dan heel concreet beleefd.'

"Verstandige" mensen hebben behoefte aan kennis en uitleg. Kinderen groeien er langzaam in. Maar mensen met ernstige verstande-

ze horen erbij

lijke beperkingen zullen formuleringen nooit begrijpen. Dan kun je gaan vereenvoudigen, met het risico dat woorden inhoudloos worden of dat volwassen mensen worden geïnfantiliseerd. Maar niet alles hoeft te worden uitgelegd. Er kan samen worden gevierd, zonder dat alles door iedereen begrepen wordt. Een kind van drie jaar dat zijn verjaardag viert, kan genieten van het feest, samen met zijn ouders, grootouders, broers en zussen. Terwijl het niets weet van zijn geboorte, geen besef heeft van (leef-)tijd of getallen.' Mensen zonder verstandelijke handicap gebruiken verstandige taal, woorden die te begrijpen zijn, duidelijke informatie. Maar er is ook de taal van de emotie, van de ervaring. 'Het is een taal waarin het niet gaat om waarheden, maar om het meegemaakt hebben en het samen delen.' Naast kennis als voorwaarde om te geloven, benadrukt Depin dat het ook gaat om het hart en om de ervaring. 'Het geheim van gemeente-zijn is: ieder hoort het in zijn eigen taal: de grote en de kleine, de 'verstandige' en de 'gehandicapte'.'

Nog weer van een andere kant benadert Depin de vraag of broers en zussen met een ernstige verstandelijke handicap mogen meevieren aan het avondmaal. Nu vanuit de verantwoordelijkheid van de gemeente (2.6). In sommige gemeenten waar mensen met een beperking toegelaten zijn tot het doen van belijdenis, gaat één van de ambtsdragers in de week vooraf aan het avondmaal bij de betreffende broeder of zuster langs. Hij bereidt met hem/haar het avondmaal voor. De gemeente neemt zo verantwoordelijkheid in de zelfbeproeving van haar 'zwakke' leden. 'Dat is ook I Korinte II.' Niet alleen het individu zit aan tafel aan, maar de gemeenschap wordt zichtbaar, de gemeenschap die de Here werkt. 'Wij stichten de gemeenschap niet. Maar we worden genadig tot die gemeenschap geroepen.'

Tenslotte vraagt Depin aandacht voor de doop (2.7) en de kerkorde (2.8). De doop geeft een mens een volwaardige plek in de gemeente. Toch betekent dat niet dat 'mensen met een beperking niet zo nodig aan het avondmaal' hoeven. Nog eens benadrukt Depin dat de gemeente zelf de 'verkondiging' door de mensen met een verstandelijke handicap nodig heeft. Ze zijn ons 'gegeven als geschenk van de Here om ons voor te houden wat overgave, ontvangen, leren leven van genade is, leven zonder dat je je zorgen maakt.' Artikel 6o van de kerkorde is helder, stelt Depin. Dat moet ook worden vastgehouden. Artikel 6o voorkomt dat kinderen aan het avondmaal aangaan. Want van hen wordt een antwoord op hun doop verwacht. Maar dat kun je niet vragen aan mensen met een ernstige verstandelijke handicap.

Afsluitend (2.9) stelt Depin dat kerkenraden gelegenheid moeten bieden aan mensen met een ernstige verstandelijke handicap om het avondmaal mee te vieren. Wanneer ze in staat zijn om mee te vieren. Ze horen erbij. 'In hun afhankelijkheid verkondigen zij waar het bij de genade van de Here werkelijk om gaat: overgave, naderen in al je gebrokenheid, zonder dat je zelf iets meebrengt.'

Praktisch gezien geeft Depin aan dat in de gemeente zichtbaar wordt gemaakt dat een broeder of zuster met een beperking er óók bij hoort als er avondmaal gevierd wordt. In het kerkblad of bij de eerste keer vieren door de betreffende broeder of zuster kan hieraan aandacht worden gegeven. Depin wil niet teveel voorschrijven. Een richtlijn kan zijn 'dat toelating plaatsvindt op een leeftijd dat leeftijdgenoten doorgaans belijdenis van hun geloof doen.'

Ds. Robert Roth is predikant van de Gereformeerde Kerk te Oegstgeest.

Noot:

1. *Broers en zussen met een ernstige verstandelijke beperking en de tafel van het verbond. Een studie naar de viering van het Heilig Avondmaal met mensen met een ernstige verstandelijke beperking*, Depin in samenwerking met de vereniging Dit Koningskind, december 2006. Het is ook opgenomen in het rapport van Depin voor de GS te Amersfoort 2005, Integratie, december 2004, blz. 26-34. Een en ander is indertijd op de GS niet in behandeling genomen, omdat deputaten dit onderdeel van hun rapport terug trokken (Acta GS Amersfoort 2005, art. 109).

uit de kerken

Gent (België) - beroepen: kand. P.R.G. de Coster te Gent
Spakenburg-Noord - beroepen: ds. H. Pathuis te Oldehove

Schildwolde - overleden: ds. D. Berghuis op de leeftijd van 82 jaar. Hij was predikant te Grootegast en Gerkesklooster/Stroobos (1956), Leens (1965), Almkerk-Werkendam en Breda (1969), Delfzijl (1972) en De Bilt-Bilthoven (1979). In 1981 ging hij met emeritaat.

Koerswijziging zendingswerk CGK -

Onlangs meldde het *Nederlands Dagblad* dat de Christelijke Gereformeerde Kerken een belangrijke koerswijziging hebben aangebracht in hun zendingsbeleid. Het betreft een ombuiging van voornamelijk synodale aanpak van de zending (door middel van deputaten) naar grotere betrokkenheid van de plaatselijke kerken.

Het sleutelwoord is: projectmatige aanpak.

A. Hilbers ■

Op mijn verzoek schreef A. Hilbers (zendingsconsulent van de CGK) het volgende achtergrondartikel over deze koerswijziging. Boeiend om zo even in de 'keuken' van het zendingswerk van deze kerken te kijken en te vergelijken met ontwikkelingen en trends in onze eigen kerken. (G. Riemer)

Van 2004 naar 2007

Voor de zendingsorganisatie (het deputaatschap) van de Christelijke Gereformeerde Kerken was het geen makkelijk jaar, 2004. Niet dat zich allerlei problemen in de zendingsgebieden voordeden. Nee, het probleem zat in Nederland zelf. Het jaar 2004 was synodejaar en dat betekende dat er verantwoording aan de generale synode zou moeten worden afgelegd over het beleid van de afgelopen drie jaar én instemming gevraagd voor de plannen voor de komende periode. En daar zat de moeilijkheid. Met name in de zgn. 'omslag': het bedrag dat aan ieder (doop)lid van de kerken gevraagd zou (mogen!) worden om het zendingswerk te kunnen financieren. Zending achtte € 15,- nodig maar al gauw werd duidelijk dat de synode niet verder wilde gaan dan een kleine € 11,-.

De details van de synodale argumentatie blijven u bespaard – maar na de besluitvorming van de synode was helder dat zending zou moeten bezuinigen. Een omvangrijke operatie werd op gang gebracht met als resultaat dat aan de synode van 2007 begrotingen voor de jaren 2008-2010 werden aangeboden die in de pas liepen met de synodale

wensen. Zending zou voor de komende jaren uitgaan van een omslag per (doop)lid van rond de € 11,-.

Betrokkenheid

Parallel aan de vaak moeizame besprekingen rond de bezuinigingen kwam binnen het deputaatschap een ander gesprek op gang. Het 'gat' tussen onze wens van 2004 en de besluitvorming van de synode was voor een belangrijk deel ontstaan door teruglopende extra inkomsten bij zending. Anders gezegd: we moesten constateren dat de belangstelling voor en de betrokkenheid bij ons zendingswerk verminderde. Graadmeter daarvoor was de achteruitgang in vrije giften en legaten. En dat terwijl we alom in de lande in de kerken allerlei activiteiten waarna men die deden vermoeden dat de kerkleden wel veel geld aan goede doelen besteedden.

Navraag bij zusterorganisaties (DVN, GZB) leerde dat we te maken hadden en hebben met een ook in andere kerken bekend verschijnsel: er dienen zich op de kerkelijke markt steeds meer organisaties aan die vissen in dezelfde financiële vijver. Vaak komen die organisaties rechtstreeks op uit een plaatselijke kerk: er zijn enkele gemeenteleden in contact gekomen met een noodlijdende kerk in (het voormalige) Oost-Europa en binnen de kortste keren is er een hulplijn opgezet en gaan er vrachtwagenladingen die kant op. Of er hebben kerkleden een bezoek aan Afrika gebracht en ontdekt dat de nood in Oeganda extra inzet vraagt. Voorbeelden te over. Waardoor in de

beleving van de kerkleden zending één van de mogelijkheden is geworden om het goede geld aan te geven. Maar er zijn zoveel meer!

De kracht van die op zichzelf uitstekende doelen is dat ze onder de aandacht worden gebracht door eigen gemeenteleden die de nood zelf gezien hebben en die ter plaatse zelf mensen kennen. Een formule die ook bijzonder goed werkt bij jonge-

die tijd is voorbij

ren die zich beschikbaar stellen om 'namens' een kerkelijke gemeente voor een bepaalde periode in een ontwikkelingsland te werken. Een enthousiast thuisfrontcomité gaat voor hen aan de slag en zorgt voor de nodige middelen. En de jongeren, eenmaal aangekomen op hun bestemming, rapporteren de concrete nood waarin zij helpen in nieuwsbrieven aan de familie, vrienden en gemeenteleden.

Eigen verantwoordelijkheid

Wat toont het bovenstaande aan? Dat in veel kerken 'de zending' niet meer die unieke plaats heeft als in het verleden. Wie in de Christelijke Gereformeerde Kerken de namen noemt van de eerste zendelingen die tachtig jaar geleden uitgewuifd door een 'talrijke schare' het ruime sop kozen, kan erop rekenen dat oudere gemeenteleden de bij die zendelingen behorende verhalen nog kennen. Want zij waren zo ongeveer de enige link met de onbekende verten en onbekende mensen waarvoor in

het 'rijke' Nederland geld bijeengebracht werd. Zending leefde kerkbreed als de gemeenschappelijke actie van alle kerkleden in gehoorzaamheid aan de opdracht van de Meester.

Die tijd is voorbij. Er dienen zich veel meer mogelijkheden aan om aan de opdracht van de Meester (bedoeld is natuurlijk Mattheus 28:19) te gehoorzamen. Per kerklid, per gemeente.

Het is niet ongebruikelijk in de kerk om bij het signaleren van een dergelijke trend de vinger te leggen bij allerlei zorgwekkende zaken. Deputaten zending van de CGK kozen echter voor een andere aanpak. Er werd gekozen voor een strategie die erop gericht is om de betrokkenheid van de kerkleden te vergroten. Voor die strategie werd gekeken naar de aanpak van zusterorganisaties maar werd vooral ook geluisterd naar de wensen van de kerkleden. Die kerkleden gaven keer op keer te kennen veel meer zelf verantwoordelijkheid voor het zendingswerk te willen dragen.

Oud nieuw(s)

In de projectmatige aanpak waartoe de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken op voorstel van zendingsdeputaten heeft besloten, gaat het er om de verantwoordelijkheid voor het zendingswerk weer (terug) te leggen bij de plaatselijke kerk. Daarmee keert men in feite terug naar de wortels van het zendingswerk in de Christelijke Gereformeerde Kerken. In het begin van de 20^e eeuw – na de moeilijke doorstart van de kerken na de vereniging van 1892 – werd een zendingsinitiatief van de kerk van Dordrecht overgenomen door de classis Dordrecht in de vorm van een vereniging, die aan de toenmalige Generale Synode verzocht te komen tot een landelijke (synodale) zendingscommissie. Die commissie (die er bepaald niet meteen was!!) werd in de jaren '20 tot een deputaatschap dat het daadwerkelijke zendingswerk ter hand nam. Toch wordt in art. 21 K.O. het primaat van de plaatselijke kerk erkend: 'de kerken zullen zich met de verkondiging van het Evangelie richten tot (...) de niet-gekerstende volken.'

Ook al blijft het kerkverband door middel van het deputaatschap het zendingswerk organiseren en faciliteren, het is de bedoeling dat iedere kerk afzonderlijk een deel van het

zendingswerk (= een project) als haar eigen zendingswerk gaat beschouwen. Daartoe wordt het nu lopende zendingswerk verdeeld over de plusminus 185 kerken van het kerkverband, van groot tot klein. Er wordt een overgangperiode van enkele jaren in acht genomen om de kerken te laten wennen aan de nieuwe situatie. Het is de bedoeling aan de synode van 2010 de eerste resultaten van de nieuwe aanpak te presenteren.

Gereformeerd

De basis van het zendingswerk komt op die wijze weer te liggen waar hij hoort: in de plaatselijke gemeente. Dat is goed gereformeerd. Overigens merkwaardig: in gereformeerde kerken met een sterkere synodale inslag dan de christelijke gereformeerde (de Vrijgemaakte) is uitgerekend het zendingswerk altijd veel meer een zaak geweest van de plaatselijke kerk of van een groep van plaatselijke kerken. Terwijl de christelijke gereformeerden, die altijd de neiging hebben opgelucht adem te halen wanneer hun synode weer voorbij is, hun zendingswerk wél strak landelijk en synodaal regelden. Het mag best gezegd worden dat de christelijk-gereformeerde zendingsdeputaten zich voor hun nieuwe aanpak ook hebben laten overtuigen door de wijze waarop de vrijgemaakten hun zendingswerk hebben georganiseerd.¹

In de bezinning heeft de oude discussie 'gemeentezending' of 'deputatenzending' hoegenaamd geen rol gespeeld. Er zijn wel eens zeer principiële stellingen betrokken bij deze termen. Om niet te spreken van de kronkels waarin landelijke deputaten zich soms moesten wringen om aan te tonen dat zij toch écht *gemeentezending* behartigden. De *praktijk* heeft de christelijke gereformeerde deputaten meer dan voorheen bij de gemeenten laten uitkomen. En synodebreed is er overeenstemming dat zo moet worden voortgegaan.

Praktijk

In de kerken wordt over het algemeen zeer enthousiast op deze nieuwe mogelijkheid om bij het zendingswerk betrokken te zijn gereageerd. Dat komt ook door de intensieve ondersteuning die aan de verandering gegeven wordt in het blad *Doorgeven* en in de maandelijks verschijnende digitale nieuws-

brief. Daarnaast wordt op zendingsdagen en -avonden, in classis- en kerkenraadsvergaderingen, op gemeenteavonden en in ontmoetingen met plaatselijke zendingscommissies het nieuwe systeem bepleit en uitgelegd. Daarin verantwoordelijke mensen geven te kennen dat het werk veel dichterbij komt en dat het veel gemakkelijker wordt de kerkleden erbij te betrekken.

Op het zendingsbureau draait men op volle toeren. Doorgaans komt een verzoek om een project per e-mail binnen. De gemeente van (pakweg) Emmen wil graag een project van om en nabij € 6500. Dat bedrag moest altijd voor zending worden 'opgebracht' maar de zendingscommissie gaat veel liever aan de slag voor een concreet stukje werk. In het geheel van het zendingswerk wordt dat uitgezocht. Voelt Emmen ervoor verantwoordelijkheid te aanvaarden voor het TEE-werk in Mozambique? Door middel van een projectbeschrijving wordt uitgelegd waar die afkorting voor staat (Theological Education by Extension) en wat hij betekent: het gaat om een vorm van onderwijs waarin de cursisten na verloop van tijd zélf les gaan geven in wat zij geleerd hebben. Zo breidt het onderwijs zich als een olievlek uit. Bij de uitleg wordt informatie gevoegd over de mensen die in Mozambique in het project werken vanuit het land zelf of vanuit Nederland.

De zendingscommissie van Emmen deelt mee voor TEE-Mozambique te gaan. Op het zendingsbureau worden folders vervaardigd waarmee de commissie uit de voeten kan. Er wordt een zendingszondag of –middag of –avond afgesproken. Kortom: er wordt van alles gedaan om het project bij de kerkleden van Emmen te laten landen.

Ds. A. Hilbers is zendingsconsulent Christelijke Gereformeerde kerken

noot:

1. Aantekening G. Riemer: Op zich is deze waarneming juist, maar wij als Vrijgemaakten hebben juist de laatste jaren een ontwikkeling meegemaakt naar een sterker georganiseerd synodaal toe om het plaatselijke zendingswerk te voorzien van algemeen beleid en goede ondersteuning. Daarmee wordt geprobeerd een goede balans te realiseren tussen plaatselijke betrokkenheid en synodaal beleid. Het door Ds. Hilbers beschreven fenomeen van projecten die plaatselijk ontstaan is ook in onze kerken steeds meer waar te nemen.

Het Celebrate Recovery programma: een evaluatie (2)

gemeente opbouw

In een vorig artikel gaf ik een inhoudelijk overzicht van het programma 'Celebrate Recovery'. Een bijbels programma voor groepspastoraat dat in oktober is uitgegeven door Purpose Driven Nederland en oorspronkelijk is ontwikkeld in Saddleback Church, de gemeente van de bekende voorganger Rick Warren. Ik wees in dit artikel op drie zwakke punten in het programma. Het betrof de presentatie, de doelgroep en de verhouding tot de professionele hulpverlening.

J. Oosterhuis ■

In deze bijdrage wijs ik op drie zwakke punten waar het de bijbels-theologische aanpak van CR betreft. Ik noem echter ook een aantal positieve punten uit het programma waar we van kunnen leren en rond af met een aantal concluderende opmerkingen.

Zwakke punten in het programma (bijbels theologisch)

Het bijbelgebruik

Het bijbelgebruik in het programma is buitengewoon fragmentarisch, vluchtig en volstrekt niet overtuigend. Dit is een kenmerk van Rick Warrens boeken. Vanuit verschillende hoeken is dit probleem in het werk van Warren al onder de aandacht gebracht in tijdschriften en lezingen.¹ Warren hanteert de Bijbel als een verzameling citaten. Hij gebruikt zoveel mogelijk verschillende bijbelvertalingen en citeert altijd uit die vertaling die het dichtst bij zijn gedachte komt. Deze stijl van Warren werkt dus door in het programma dat onder zijn supervisie door John Baker is ontwikkeld. Op veel momenten is zonder discussie aan te tonen dat het bijbelgebruik onzorgvuldig en misplaatst is. Het volgende voorbeeld spreekt voor zich:

In les 3 wordt benoemd dat herstel een proces is en wordt aangedrongen op geduld. We lezen het volgende:

Denk eraan dat je nog maar bij het

tweede principe bent. Stop niet voordat het wonder gebeurt! Met de hulp van God zijn de veranderingen waar je naar hebt verlangd slechts stappen verwijderd.

Om dit te onderstrepen volgt er een bijbelcitaat:

'Ik ben er zeker van dat God op de grote dag van Jezus Christus het goede werk dat Hij onder u begonnen is, zal voltooien (Filippenzen 1:6)'

Hier gaat het inhoudelijk volledig mis. De tekst uit Filippenzen gaat over de dag van de wederkomst, terwijl het wordt geciteerd in een soort van belofte van herstel voor dit leven (aan het einde van het twaalf stappen-programma). Een ander voorbeeld van merkwaardig bijbelgebruik vinden we in het gedeelte over het schenken van vergeving aan iemand die jou beschadigd heeft. Je moet - wil je herstellen - vergeven, ook al staat er niets tegenover van de kant van een evt. dader: 'Verwacht niets terug'. Dit wordt onderstreept met Lukas 6:35:

'heb je vijanden lief, doe goed en leen geld aan anderen zonder iets terug te verwachten'

Zo zouden er veel meer voorbeelden te geven zijn. Het CR-programma laat meer dan eens de Bijbel buikspreken. Teksten worden verkeerd en verdraaid weergegeven waardoor ze precies lijken te zeggen wat het programma beoogt of ze worden volledig los van hun verband geciteerd. In het programma vinden we nergens een verwerking van langere bij-

belgedeelten. Dit is een serieus probleem. Het programma claimt op de Bijbel gebaseerd te zijn en stimuleert elke dag stille tijd te houden en de Bijbel te bestuderen, maar juist op het punt van de toepassing van Gods Woord is dit programma absoluut niet overtuigend en gaat het van tijd tot tijd zelfs helemaal mis. Het baseren van de 8 principes en 12 stappen (zie het vorige artikel) op de zaligsprekingen vind ik ook weinig overtuigend. Wat hebben principe 8 en stap 12 bijvoorbeeld met Matteüs 5:10 te maken? ('Gelukkig wie vanwege de gerechtigheid vervolgd worden')

Warren doet het ook voorkomen alsof de zaligsprekingen uit Christus' bergrede hét medicijn vormen tegen elk probleem en eigenlijk alleen maar zijn uitgesproken met het oog op herstel van psychische beschadigde mensen:

Daarom begon ik een intensieve studie van de Bijbel om te ontdekken wat God over 'herstel' had te zeggen. Tot mijn verbazing vond ik de principes van herstel, zelfs in de logische volgorde, gegeven door Christus in zijn meest beroemde boodschap, de bergrede (mijn vertaling).²

Alsof de Bijbel ons niet meer te vertellen heeft over het omgaan met pijn, teleurstelling en zonde dan alleen in deze verzen. Ook dit is wat mij betreft een weinig overtuigende en eenzijdige vorm van bijbelgebruik.

Eenzijdige belofte van herstel

Het CR-programma is er duidelijk over: Wanneer je de stappen in het programma doorloopt, word je hoe dan ook genezen van je pijn. Het kan even duren en je moet geduldig blijven, maar God geneest als jij Hem bij je problemen betreft en in gehoorzaamheid aan Hem wilt leven.

‘Als je vanavond deze stap wilt zetten zul je je over een week heel anders voelen, een stuk beter’³

Op de voorkant van de Nederlandse vertaling van het programma staat 2 Korinte 12:9 afgedrukt: ‘je hebt niet meer dan mijn genade nodig’. Echter, juist dit vers komt uit een betoog van Paulus waarin hij aangeeft dat hij worstelt met een onverlost stuk leven, een zgn. doorn in zijn vlees. Hij heeft God dringend gebeden daarvan te mogen worden verlost, maar Gods genade moest voor Paulus genoeg zijn. Deze lijn in de Bijbel - dat God in dit leven soms niet van pijn en problemen verlost - mis ik in het programma. Om het anders te zeggen: het ‘reeds’ en ‘nog niet’ wordt in het programma helemaal in elkaar geschoven. Er wordt niet geschreven over de komende heerlijkheid waardoor we de moeiten in dit leven kunnen dragen. Integendeel, veranderingen waar je naar verlangt, liggen - als je maar aan een aantal voorwaarden voldoet - in dit leven al binnen handbereik:

Denk eraan dat je nog maar bij het tweede principe bent. Stop niet voordat het wonder gebeurt! Met de hulp van God zijn de veranderingen waar je naar hebt verlangd slechts stappen verwijderd (citaat uit het program-maboek)

Uitblijven herstel is gebrek aan overgave

Wanneer God altijd wil genezen maar herstel blijft uit, dan moet het dus aan de mens liggen die ergens het proces van genezing en herstel blokkeert. Ook deze gedachte - die logisch aansluit bij de eenzijdige belofte van herstel - is in het CR programma aan te wijzen.

Een citaat uit de derde ‘herstelpreek’ van Rick Warren is in dit verband veelzeggend:

“Misschien ben je niet zo ver om te zeggen: ‘ik geef de leiding en zorg voor mijn leven over aan Jezus. Ik ben er nog niet rijp voor.’ Wat je dan nodig hebt is een nog hogere dosis pijn. God zal dat zon-

dermeer toestaan om je aandacht te krijgen.”

Pijn is blijkbaar altijd een aanwijzing van gebrek aan overgave aan God. En blijft je overgave onder de maat, dan kun je op nog meer pijn rekenen.

In les 25 (deel IV) worden zeven redenen genoemd waarom we kunnen vastlopen en waarom herstel kan uitblijven: gebrek aan overgave, anderen niet echt willen vergeven, niet een doeltreffend persoonlijk netwerk hebben, bang zijn voor veranderingen etc. De mogelijkheid dat God ons niet verlost van een stuk pijn omdat Hij ons - net als Paulus (2 Kor. 12) - nederig wil houden wordt helaas niet genoemd. Op deze manier worden mensen die blijvend met pijn moeten leven nog verder weggeduwd. Wanneer ze niet herstellen ligt het aan hen. Schuldgevoelens zullen de pijn en de eenzaamheid vervolgens alleen nog maar aanwakkeren.

Er is naar mijn overtuiging echter geen één op één relatie tussen psychisch welbevinden en toewijding aan God. Deze veronderstelde één op één relatie vinden we vandaag wel in allerlei Amerikaanse christelijke lectuur⁴ en lijkt ook de gedachte te zijn achter CR.

Het onbeschermd aandringen op vergeving

In de lessen 16 en 17 gaat het over het vergeven van anderen die jou pijn hebben gedaan. Ook dit zijn lessen waar ik veel vragen bij heb. Nadrukkelijk wordt aangestuurd op het schenken van vergeving, ook als daar niets tegenover staat en er geen vergeving wordt gevraagd. Lukas 6:35 dient als bewijstekst: ‘...leen geld aan anderen zonder iets terug te verwachten’

Hier gaat het inhoudelijk opnieuw helemaal mis. De tekst uit Lukas 6 gaat helemaal niet over vergeven. Maar afgezien daarvan, het onbeschermd aandringen op vergeving, zelfs wanneer daar niets tegenover staat - ook in geval van seksueel misbruik! - is veel te kort door de bocht. In het pastoraat wordt vaak onderscheid gemaakt tussen ‘vergeven’, ‘overgeven’ (aan Hem die rechtvaardig oordeelt!) en ‘verzoenen’. Ruard Ganzevoort heeft hier belangrijke dingen over geschreven.⁵ Vergeven is volgens hem een vrije daad die niet afgedwongen kan worden, zeker niet zolang er geen sprake is van

werkelijk berouw en zelfinzicht aan de kant van de dader. Op dit gevoelige terrein gaat het programma veel te kort door de bocht. Er wordt om te beginnen niet goed genoeg duidelijk gemaakt en gedefinieerd wat ‘vergeven’ inhoudt. Ik vind vervolgens de benadering om in alle situaties te vergeven niet in lijn met de Bijbel. In de Bijbel is berouw altijd een voorwaarde voor vergeving. In les 24 wordt het niet werkelijk vergeven als één van de oorzaken genoemd welke herstel in de weg kunnen staan. Niet vergeven en wel herstellen is blijkbaar niet mogelijk. Door de zaken zo te benoemen kan het uitblijven van herstel worden ervaren als een impliciete vorm van machtsuitoefening van de dader. Slachtoffers raken zo van de regen in de drup. Deze kant moeten we niet op.

Sterke punten in het programma

Tot nu toe heb ik harde noten gekraakt. Dat was een zaak van eerlijkheid. Toch is daarmee niet alles gezegd. Er zijn principes in het programma verwerkt die leerzaam zijn. Het programma is hier en en daar erg simplistisch en kort door de bocht, maar heeft tegelijk iets van ‘de kracht van eenvoud’. Het mag te denken geven dat zeer veel mensen die het programma doorlopen een positief getuigenis geven. Hieronder noem ik een aantal facetten van CR die mij erg aanspreken.

Pijn en teleurstelling bewust onder ogen zien

Wie met CR aan de slag gaat, wordt gedwongen onder ogen te zien en te benoemen wat zijn/haar probleem is. Voor vlucht- of ontkenningsgedrag is geen ruimte. Je problemen eerlijk onder ogen willen zien, is een voorwaarde om te kunnen veranderen. Dit is een sterk punt in het programma.

Het bewust toelaten van God op alle terreinen van je leven

Het programma dwingt om na te denken of er terreinen in je leven zijn waar je God van hebt buitengesloten. Dit is heel louterend met het oog op de relatie met God en een gezonde levensstijl.

Het nadenken over en belijden van zonde

Er wordt niet in vage en algemene termen over zonde gepraat. Zonde moet bij de naam worden genoemd door deelnemers en er wordt serieus rekening gehouden met de mogelijkheid dat een bepaalde zonde of een zondig denk- of leefpatroon aan de basis kan liggen van een psychisch of emotioneel probleem. Een radicale en bijbelse benadering die heel vruchtbaar is, vooral voor gelovigen - met of zonder problemen - die nog nooit geleerd hebben zonden concreet te benoemen en te belijden.

Evalueren van relaties met mensen

Niet alleen naar God moeten zonden worden uitgesproken. Deelnemers moeten ook de relaties met hun medemensen evalueren en dingen goedmaken wanneer daar aanleiding voor is. Opnieuw een heel goed advies voor mensen met én zonder problemen.

Het stimuleren van dagelijkse stille tijd

In stap 11 belooft de deelnemer door gebed en bijbelstudie de band met God levend te houden. Dit is in alle omstandigheden natuurlijk een hele goede gewoonte.

Het zoeken van een coach, onderlinge verbondenheid en openheid

Het programma stuurt aan op onderlinge verbondenheid. Er moet in de loop van het programma een coach worden gezocht met wie intensief contact wordt onderhouden. Verder zorgt het groepsproces ook voor veel verbondenheid. Nadrukkelijk wordt onder ogen gezien dat in de gemeente van Christus openheid en onderlinge gemeenschap hele belangrijke zaken zijn en dat we elkaar gewoon nodig hebben. Heel bijbels en belangrijk om te benadrukken. Zeker wanneer mensen worstelen met problemen en dreigen weg te glijden in eenzaamheid.

Eigen verantwoordelijkheid wordt benadrukt

Het programma benadrukt op elke pagina de eigen verantwoordelijkheid van de deelnemer. Mensen zijn niet altijd verantwoordelijk voor wat hen overkomt maar wel voor hoe ze reageren op wat hen overkomt. Dat is één van de uitgangspunten van CR. Kom uit je slachtofferrol en

neem verantwoordelijkheid voor je eigen gedrag!

Doorgeven wat ontvangen is

De deelnemer van CR belooft in de laatste les zich in de toekomst dienstbaar op te stellen naar anderen en te getuigen van wat hij/zij van God ontvangen heeft. Ook dit is een aspect van CR dat we alleen maar kunnen toejuichen en dat helemaal in lijn met de Bijbel is.

Conclusie

Mijn kritiek op CR is te groot om het programma in zijn totaliteit zondermeer aan te kunnen bevelen.

overgave aan Jezus Christus doet iets met je

Naar mijn overtuiging is het CR-programma niet geschikt voor mensen met complexe psychische problemen. De oplossing voor alle pijn en elk probleem wordt gezocht in bekeering en toewijding aan God. Deze benadering suggereert een één op één relatie tussen genezing van psychische problemen en bekeering. Het is een te eenzijdige benadering waar mensen met complexe problemen niet mee worden geholpen. Dan heb ik het nog niet eens over het weinig overtuigende bijbelgebruik en andere punten van kritiek die ik hierboven heb uitgewerkt.

Er zitten echter - zoals ik ook heb aangegeven - wel een heel aantal goede punten in het programma. Het is niet verwonderlijk dat mensen - ondanks de zwakke punten - baat kunnen hebben bij het doorlopen van de 24 lessen. Heel bewust God betrekken bij alle terreinen van je leven, je eigen verantwoordelijkheid (her)ontdekken, zonden belijden, relaties evalueren, tijd voor God nemen en samen met andere christenen in een sfeer van openheid en vertrouwen je problemen bespreken. Dat heeft allemaal zondermeer een genezende uitwerking. Deze radicale en doelgerichte aanpak vinden we niet alleen in CR maar is op veel meer terreinen kenmerkend voor de Vrije Baptistengemeenten in Nederland die het programma hebben vertaald en die op dit moment zo'n sterke groei doormaken, vaak

ten koste van o.a. de Gereformeerde Kerken (v). Het mag ons aan het denken zetten of we in onze kerken niet heel veel laten liggen en niet veel te gemakkelijk berusten in de gebrokenheid. Overgave aan Jezus Christus doet iets met je. Dat de Vrije Baptisten en CR hier wel eens wat eenzijdig in doorslaan en het 'reeds' en 'nog niet' teveel in elkaar schuiven, is voor mij geen reden om niet heel veel van ze te willen leren. Kenmerkend voor de gereformeerde traditie is het doordachte bijbelgebruik op basis van verantwoorde hermeneutische en exegetische principes. Hier moeten we aan vast blijven houden. Maar ook zonder ons aan het fragmentarische en eenzijdig-

dige bijbelgebruik van Warren en anderen uit te leveren, kunnen we heel veel leren van deze radicale christenen die met hun aanpak zeer velen tot bewust en levend geloof in Jezus Christus brengen.

Voor de pastorale gespreksgroepen in de gemeente van Winsum schrijf ik op dit moment eigen bijbelstudies. Ik probeer de positieve punten uit het CR-materiaal te verwerken, maar onderscheid nadrukkelijker tussen 'reeds' en 'nog niet'. Verder probeer ik langere bijbelgedeelten te verwerken en is de insteek meer die van het 'bijstaan' dan van het 'helen'.

Wie interesse heeft voor deze bijbelstudies mag altijd contact opnemen.

Jaap Oosterhuis is predikant van de Gereformeerde Kerk te Sauwerd-Winsum.

1. Zie bijvoorbeeld een lezing van Michael Gorsira gehouden op een studiedag van de George Whitefield Stichting. Te lezen op www.whitefield.nl
2. www.celebraterecovery.com
3. In het vorige artikel heb ik uitgelegd dat bij het programma ook acht zgn. 'herstelpreken' van Rick Warren werden geleverd. Dit is een citaat uit één van deze preken.
4. bijvoorbeeld in de boeken van de bekende auteur Larry Crabb
5. www.ruardganzevoort.nl/ag8verge.htm

www.geefzicht.nl
Giro 131
Dark & Light, Veemendaal

**Geef zicht aan blinden
in Azië en Afrika**

 **DARK & LIGHT
BLIND CARE**

 CBF

Heeft u problemen bij het opvoeden van uw kind of is de relatie tussen u en uw kind verstoord? Neem dan contact op met SGJ Toegang.

SGJ
Christelijke Jeugdzorg
Professionele hulp voor christenen

**OPVOEDEN
is mensenwerk**

033 - 475 33 00
www.sgj.nl

samen leven in Gods wereld

DE VERRE NAASTEN

www.deverrenaaasten.nl
038 4270410
postbank 566557, Zwolle

MOOIE RAMEN

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Je hebt met specialisten te maken.
Dat merk je in alles.

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

